

พุทธจริยศาสตร์เพื่อความสุขในสังคม
Buddhist Ethics for Happiness in Society

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ จันทาโม (ประมวน พานิช)¹,

ชัยรัตน์ ทองสุข², ศิริธรรงค์ สังสชาติ³,

สุวิน ทองปิ่น⁴ และ จรัส ลีกา⁵

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{1,2}

โรงเรียนนครบางยางพิทยาคม³

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น^{4,5}

Phrakhrupalad Suwatbuddhaguna Jantapho (Parmuan Phanich)¹,

Chairat Thongsuk², Siratirang Sungahachat³,

Suwin Thongpan⁴ and Jaras Leeka⁵

Buddhachinaraj College,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand^{1,2}

Nakhon Bangyang Pittayakhom School, Thailand³

Mahachulalongkornrajavidyalaya University KhonKaen Campus, Thailand^{4,5}

Corresponding Author, E-mail: p.pant@hotmail.com

บทคัดย่อ

มนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ แต่มีหลักการสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้มนุษย์ปฏิบัติหน้าที่และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข หลักการดังกล่าว คือ จริยศาสตร์ ซึ่งเป็นหลักการสากล กล่าวถึงหลักความประพฤติ เกณฑ์ตัดสินความถูก-ผิด, ควร-ไม่ควร ที่มนุษย์แสดงออกตามความเชื่อของตนแต่ละกลุ่มซึ่งเป็นบรรทัดฐานในทางสังคมและเป็นหลักการประสานมนุษย์ในแต่ละสังคมให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ซึ่งจะมีผลทำให้เกิดความสงบสุขในสังคม ดังนั้นบทความนี้จึงได้นำเสนอพุทธจริยศาสตร์ซึ่งเป็นหลักการในพุทธศาสนา เป็นหลักการประพฤติและหลักปฏิบัติของมนุษย์ที่จะทำให้

* วันที่รับบทความ: 1 กันยายน 2561; วันแก้ไขบทความ 27 มิถุนายน 2562; วันตอบรับบทความ: 28 มิถุนายน 2562
Received: September 1, 2018; Revised: June 27, 2019; Accepted: June 28, 2019

เกิดความสุข ความสงบในสังคม ความสุขดังกล่าวนี้ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเอง เพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นหรือสิ่งที่กระทำต่อคนอื่นและเพื่อประโยชน์สุขต่อสาธารณะ

คำสำคัญ: พุทธ; จริยศาสตร์; ความสุข; สังคม

Abstracts

Every human being is born with a duty to be fulfilled. But one important principle is to make human beings function and live together happily in society. The principle is ethics, which is a universal principle. Discuss the principles of conduct Criteria for judging right-wrong, should-should not be expressed by the individual in accordance with their beliefs, each group is a social norm and the principle of human cohesion in each society to be united. This will result in peace in society. So this article has presented Buddhist ethics, which is the principle in Buddhism. It is the principle of human conduct and practice that will cause happiness. Peace in society this happiness is for self-happiness. For the benefit of others, or for others, and for the good of the public.

Keywords: Buddhist; Ethics; Happiness; Society

บทนำ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมประเภทหนึ่งซึ่งมีความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกันกับสัตว์ แต่มนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์อื่นตรงที่มีปัญญาฉลาดในการรักษาชีวิตของตนให้พ้นอันตราย ส่วนจิตใจของมนุษย์ถือว่าสำคัญที่สุดต้องมีการพัฒนาหมายถึงการทำสมรรถภาพของจิตใจ (Supatra Suparb, 1988 : 31) มนุษย์จึงปรับตัวเองอยู่ตลอดเวลา แต่ว่าในปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม มีผลต่อการทำหน้าที่ของคนในสังคม เพราะมนุษย์เกิดมาทุกคนเกิดมาพร้อมกับหน้าที่และต้องทำหน้าที่ตั้งแต่เกิดจนตายซึ่งหน้าที่มีอยู่ 2 ลักษณะ กล่าวคือ 1) หน้าที่ตามธรรมชาติ เช่น หน้าที่บิดามารดา บุตรธิดา เป็นต้น 2) หน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย เช่น ผู้นำองค์กรหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เป็นต้น ซึ่งการทำหน้าที่ทั้ง 2 ลักษณะดังกล่าวจะมีความต่างกันก็ด้วยหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบมากขึ้นอยู่กับการดำรงตนอยู่ในฐานะไหน แต่การเปลี่ยนแปลงในสังคมทำให้เกิดภาวะการณ์ที่คนทำหน้าที่ข้ามฐานะที่ตนรับผิดชอบอยู่จึงทำให้มีคำกล่าวว่า “ไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่” ส่วนการทำหน้าที่ในทางพุทธศาสนาหมายถึง

การปฏิบัติธรรม ดังคำกล่าวที่ว่า “ธรรมคือหน้าที่” นั้นหมายถึงหน้าที่ของมนุษย์ที่ควรทำคือ การมีศีลและหลักจริยธรรมที่ควรประพฤติซึ่งเป็นหลักพื้นฐานแห่งความสุขในสังคม เพราะว่า ในทางพระพุทธศาสนามนุษย์จะมีความสุขได้มนุษย์จะต้องมีศีล เพราะศีลเป็นบ่อเกิดของการ ดำเนินชีวิตให้มนุษย์เจริญด้วยการศึกษาและการดำเนินชีวิตที่ประกอบด้วยศีล ประพฤติตน ตามหลักมรรคแปดเป็นความสุขที่เกิดจากหน้าที่ ในทางตรงกันข้ามจะเห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นใน สังคมปัจจุบันเกิดจากมนุษย์ไม่ประพฤติตนตามแนวทางของศีลเพราะไม่มีความเห็นว่าศีลจะ เป็นตัวกำหนดทิศทางบ่งบอกในการเดินไปสู่เป้าหมายที่เรียกร้อยดีงามเช่นไร อย่างสังคมที่ เป็นอยู่ปัจจุบันถ้าพิจารณาดูจะเห็นว่า การประพฤตินอกกรอบแนวทางของศีลจึง ก่อให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายในโลกปัจจุบัน ทุกอย่างจึงเป็นปัญหาของมนุษย์ และค้นหา จึงเป็นสาเหตุสำคัญ เป็นตัวการสังสมปัญหา ในกระบวนการของค้นหาเป็นตัวแสดงบทบาท การทำหน้าที่ของค้นหาได้เป็นตัวกำกับการดำรงชีวิตส่วนใหญ่ของมนุษย์ พร้อมกันนั้นก็ เป็น แหล่งก่อปมปัญหาให้แก่ชีวิตและสังคมมนุษย์ เป็นที่มาของความหวัง ความหวาดกลัว ความ ระแวง จึงก่อให้เกิดความทุกข์เดือดร้อน เนื่องมาจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ซึ่งเกิด จากค้นหา (Phrarajvoramuni (P.A. Payutto), 1986 : 3) การไม่ทำตามหน้าที่ของตน ด้วยอำนาจแห่งค้นหา ผลกระทบที่จะตามมาคือความสับสนวุ่นวายในสังคมจากกรณี เหตุการณ์ต่างๆ ที่ปรากฏขึ้นเป็นบทเรียนสะท้อนให้เห็นถึงการไม่รู้จักหน้าที่ ดังนั้นหน้าที่จึง เป็นตัวกำหนดบทบาทให้แก่คนที่ต้องปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบของจริยศาสตร์ซึ่งเป็นพื้นฐาน ของการกระทำ เราถูกกำหนดให้ปฏิบัติตามจริยธรรมเราต้องกระทำด้วยความรู้สึก เรามี ความผูกพันอยู่กับหน้าที่ ซึ่งการจะกระทำหน้าที่ทุกอย่างให้สมบูรณ์นั้นเป็นการยากและคนที่ ทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์นั้นก็หายากเช่นเดียวกัน เมื่อบุคคลสำนึกได้ว่าตนเองได้ทำหน้าที่ ของตนอย่างสมบูรณ์แล้ว บุคคลนั้นย่อมเป็นคนดีเสมอ การกระทำที่ถือว่าดีทางจริยธรรม จะต้องไม่ได้เกิดจากปัจจัยภายนอก เช่น อามิสสินจ้าง เป็นต้น แต่จะต้องเป็นการกระทำที่มี สาเหตุมาจากความปรารถนาที่จะทำตามจริยธรรมหรือเป็นการกระทำเพราะว่าเป็นหน้าที่ นั้นเอง

ดังนั้นเมื่อจะกล่าวถึงหน้าที่ของคนแต่ละคนที่ต้องปฏิบัติและหน้าที่ตามหลัก จริยธรรมจึงเป็นตัวกำหนดบทบาทของคนให้ประพฤติเป็นกิจกรรมหลักของชีวิต การที่จะทำ หน้าที่ให้ถูกต้องเหมาะสมกับฐานะเพื่อความสุข ความสงบในสังคมจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง ประพฤติในหลักจริยธรรมหรือจริยศาสตร์ (Ethics) จริยศาสตร์นั้น กล่าวคือ เป็นความรู้

แขนงหนึ่งของมนุษย์ โดยปกติความรู้แขนงใดก็ตามย่อมแสวงหาความจริงเกี่ยวกับเรื่องหนึ่งเรื่องใดในขอบเขตของตน ดังนั้นเรื่องอะไรคือความจริงที่จริยศาสตร์ต้องการแสวงหา กล่าวอีกนัยหนึ่งจริยศาสตร์เป็นศาสตร์เกี่ยวกับความประพฤติหรือพฤติกรรมของมนุษย์ ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์จากแง่ของคุณค่า กล่าวคือ ต้องการวัดหรือตัดสินการกระทำของมนุษย์ว่าทำอย่างนี้ดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด (Chamna Phachue, 2000 : 1)

ความหมายของจริยศาสตร์

การให้นิยามความหมาย Royal Academy (1989 : 37) ได้ให้นิยามความหมายว่า จริยศาสตร์ปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ แสวงหาเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่าอย่างไรถูกไม่ถูก ดีไม่ดี ควรไม่ควรและพิจารณาปัญหาเรื่องสถานภาพของค่าทางศีลธรรม และอีกนัยหนึ่งจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยศีลธรรมอันประกอบด้วยแนวทางพฤติกรรมของบุคคลแต่ละคนและแนวทางการปฏิบัติต่อสังคม Sanith Srisamdaeng (1992 : 92) ในความหมายทั่วไป หมายถึง หลักการหรือข้อปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ในภาษาไทยจะใช้คำว่า จริยธรรม เช่น จริยธรรมในศาสนา อิสลาม จริยธรรมในคริสต์ศาสนา จริยธรรมกับชีวิตเป็นคุณธรรมที่ต้องประพฤติและคุณลักษณะที่จะต้องละเว้นอันเป็นจริยธรรมในศาสนานั้นๆ เพื่อพัฒนาคุณค่าของชีวิตซึ่งเป็นข้อกำหนดกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตของศาสนิกชนในศาสนา Phaitoon Phatyaing (2008 : 1-2) ได้กล่าวว่า จริยศาสตร์ (Ethics) ศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติของความดี เกณฑ์ตัดสินความดี เราอาจเข้าใจได้ใน 2 ลักษณะ คือ

1. ความหมายในทางนิรุกติศาสตร์ คำว่า “จริยศาสตร์” เป็นภาษาสันสกฤตมาจากคำว่า จริยะ แปลว่า หลักที่พึงประพฤติ และคำว่าศาสตร์ แปลว่าวิชาหรือความรู้ จริยศาสตร์จึงแปลว่า วิชา หรือความรู้ที่ว่าด้วยหลักการ หรือแนวทางที่พึงประพฤติ แต่โดยความเข้าใจทั่วไปจริยศาสตร์เป็นศัพท์บัญญัติที่ใช้แทน คำว่า Ethics ในภาษาอังกฤษ ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Ethos หมายถึง อุปนิสัยหรือหลักของความประพฤติ ดังนั้น จริยศาสตร์ หรือ Ethics จึงหมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยจริยธรรม ความประพฤติหรือการกระทำทางศีลธรรมของมนุษย์

2. ความหมายในทางเนื้อหาจริยศาสตร์คือ วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับความหมาย (Meaning) ของดี ชั่ว ถูก ผิด และเกณฑ์หรือมาตรฐาน (Standard) สำหรับตัดสินการ

กระทำอย่างไรจึงถือว่า ดี หรือ ชั่ว ถูก หรือ ผิด พร้อมกับศึกษาเกี่ยวกับความหมายของการมี ชีวิตที่ดี (The Good Life) คำถามสำคัญในทางจริยศาสตร์ คือ การดำเนินชีวิตอย่างไรจึงถือว่าเป็นการมีชีวิตอยู่อย่างดีที่สุดหรือเป็นชีวิตที่มีคุณค่าสูงสุดในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์

จริยศาสตร์เป็นรากฐานของสังคม

บุญมี แทนแก้ว Boonme Thaenkaew (2002 : 55) ได้ให้ทรรศนะว่า จริยศาสตร์ เป็นหลักของความประพฤติหรือเป็นกฎเกณฑ์ในทางสังคมที่คนจะต้องปฏิบัติเพื่อความดีงามของชีวิตและความสงบสันติในสังคมอันหมายถึงต้องใช้วิถีชีวิตของตน เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้อื่นหรือเกื้อกูลแก่ผู้อื่นโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ของตนอย่างเดียว เช่น

(1) สร้างประโยชน์แก่ตนเอง เป็นการฝึกอบรมตนให้มีความรู้ความสามารถทั้งทาง เศรษฐกิจ การศึกษา ความประพฤติที่เรียกว่าจรรยา มารยาทให้เพียบพร้อมทั้งโลกีย์ปัญญา และโลกุตระปัญญา เมื่อเราพร้อมทุกอย่างก็สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนอื่นได้เป็นอย่างดี เช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงพร้อมทั้งวิชาความรู้ ความประพฤติดีพร้อมจึงสั่งสอนผู้อื่นได้เต็มที่ เพราะประโยชน์ของพระองค์เต็มเปี่ยมแล้ว

(2) สร้างประโยชน์เพื่อผู้อื่น เมื่อประโยชน์ของตนมีพร้อม สมบูรณ์มั่นคงทุกส่วน ทั้งความรู้ ความประพฤติ ทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ ก็ย่อมมั่นใจได้ว่าสามารถอำนวยความสะดวกหนุนเกื้อกูลผู้อื่นได้ เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคมจะอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่อาศัยคนอื่นย่อมไม่ได้ เพราะเหตุการณ์บางอย่างเราอาจจะช่วยตัวเองได้ แต่บางอย่างจำเป็นต้องอาศัยคนอื่นพึ่งพาอาศัยคนอื่นช่วยเหลือ

(3) สร้างประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย ประโยชน์ที่จะพึงเกิดขึ้นเพราะอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันทั้งตัวเราและผู้เป็นกัลยาณมิตรเคยเอื้อเพื่อช่วยเหลือกันมาแล้วร่วมกันทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์หรืองานที่ใหญ่หรือกว้างขวางออกไป เช่น การช่วยการกุศลสงเคราะห์ การสร้างสะพาน สร้างสถานศึกษา หรือการช่วยกันรักษาความสงบสุขของสังคม ตลอดถึงประเทศชาติ จึงจำเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคนส่วนใหญ่จึงจะสำเร็จลงได้ด้วยดี

ดังนั้น จริยศาสตร์จึงเป็นข้อประพฤติและเป็นหลักเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันในสังคมทั้งความประพฤติต่อตนเองและต่อสังคมที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน

จริยศาสตร์เป็นปรัชญาชีวิต

หลายคนคิดว่าปรัชญาเป็นเรื่องไกลตัว แต่ที่จริงทุกคนมีปรัชญาในตัวเองหรือพูดให้ตรงที่สุดคือทุกคนล้วนมีปรัชญาชีวิตของตัวเอง ปรัชญาชีวิต (Philosophy of Life) หมายถึง อุดมคติหรือคุณค่าที่เรายึดถือเป็นเป้าหมายหรือแนวทางในการดำเนินชีวิต ทุกคนมีอุดมคติหรือคุณค่าบางอย่างที่ตนเองยึดถือแต่อาจคลุมเครือบ้าง แจ่มชัดบ้าง มั่นคงบ้าง เปลี่ยนแปลงบ้าง ขึ้นอยู่กับระดับความกระจ่างในคุณค่า (Value clarify) ของแต่ละบุคคล แต่อุดมคติหรือคุณค่าที่แต่ละคนยึดถือนั้นจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบการดำเนินชีวิต (Life Stile) ของเขาว่าควรจะทำอะไร เลือกรับใช้ทำอะไร เลือกรับใช้เพื่อนแบบไหน มีรสนิยมในเรื่องต่างๆ อย่างไร หรือเลือกใช้ชีวิตโดยรวมๆ อย่างไร ตัวอย่างเช่น “นายแดงเห็นว่าความร่ำรวยหรือความสุขสบายคือเป้าหมายของชีวิต เขาก็จะชอบรูปแบบชีวิตที่มีการแข่งขันทำหาย เลือกรับใช้ทางด้านธุรกิจต้องการเป็นนักธุรกิจหรือมีอาชีพที่ทำเงินได้มากมาย นายดำเห็นว่าคุณค่าชีวิตอยู่ที่การได้รับใช้เพื่อนมนุษย์ เขาอาจเลือกรับใช้แพทย์ แต่ไม่ใช่เพื่อจะไปเป็นแพทย์โรงพยาบาลเอกชนที่มีเงินเดือนสูงๆ เป้าหมายของเขาคือการได้เป็นแพทย์ในชนบทเป็นที่พึ่งของคนจนที่ด้อยโอกาส นายขาวสอนลูกว่า อยากทำอะไรก็ทำ แต่อย่าทำให้คนอื่นเดือดร้อนก็แล้วกัน หากลูกของเขายึดปรัชญาเช่นนี้ ลูกของเขาก็จะใช้ชีวิตอย่างเสรีเต็มที่เท่าที่ตนเองคิดว่าไม่ได้ทำให้ใครเดือดร้อน นางเขียวแม่ค้าขายข้าวแกงมองว่า ชีวิตเกิดมาเพื่อใช้กรรมเก่า เธอก็จะดำเนินชีวิตอย่างยอมจำนนต่อโชคชะตาเพราะถือว่ามีอำนาจที่ยิ่งใหญ่บางอย่างซึ่งเรามองไม่เห็นกำหนดให้ชีวิตต้องเป็นอย่างที่เป็น นายเหลืองคิดว่า จงทำวันนี้ให้ดีที่สุด เขาอาจเป็นคนที่ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายและมีความสุขทางจิตใจ ส่วนนายส้มมองว่าชีวิตคือการอยู่ไปเรื่อยไม่ต้องคิดอะไรมาก การอยู่ไปเรื่อนั้นแหละคือปรัชญาชีวิตที่กำหนดให้เขาดำเนินชีวิตเรื่อยเปื่อยไปโดยไม่มีจุดหมายอะไร” จากกรณีตัวอย่างที่ยกมาแสดงให้เห็นว่าจริยศาสตร์สะท้อนโลกทัศน์ (Worldviews) และชีวิตทัศน์ (View of Life) ของแต่ละคนว่ากรอบการมองโลกและชีวิตหรือกรอบความหมายของโลกและชีวิตตามความเข้าใจของแต่ละคนนั่นเองเป็นสิ่งกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตทั้งหมดของเขา โลกทัศน์และชีวิตทัศน์ของคนเราอาจเปลี่ยนแปลงไปตามการเรียนรู้ ประสบการณ์และระดับพัฒนาการทางปัญญาของแต่ละคน จริยศาสตร์ที่ช่วยให้เราเกิดความกระจ่างในคุณค่าหรืออุดมคติที่ตนควรยึดถือ คือจริยศาสตร์ของปัจเจกบุคคล (Individual Ethics) เป็นจริยศาสตร์ที่ช่วยให้เกิดความเข้มแข็งของคุณธรรมจริยธรรมส่วนบุคคล ได้แก่ จริยศาสตร์ที่ประมวลและ

วิเคราะห์ประเมินหลักปรัชญาชีวิตที่ครอบคลุมเป้าหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์ทุกๆ ด้านซึ่งช่วยขยายโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ทางคุณค่าของเขาให้กว้างขึ้นชัดเจนเป็นระบบมากขึ้น เช่น ถ้าเรายึดถือว่าความสุขคือเป้าหมายสูงสุดของชีวิต จริยศาสตร์จะชวนให้เราหาความชัดเจนว่านิยามของความสุขคืออะไร ทำไมความสุขจึงควรเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ความสุขเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับชีวิตมนุษย์จริงหรือ มีสิ่งอื่นที่มีค่ามากกว่าความสุขที่เราควรยึดถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตหรือไม่

นอกจากนี้ จริยศาสตร์ ยังชี้ชวนให้เราตรวจสอบตนเองว่า ถ้าเรายึดสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต เราควรมีคุณธรรมหรือหลักจริยธรรมอะไรเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับเป้าหมายนั้น ถ้าเป้าหมายกับวิถีไม่สอดคล้องกัน การบรรลุเป้าหมายก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ เช่น ถ้าเรายึดถือว่าคุณค่าทางจิตใจสำคัญกว่าสิ่งภายนอกและความสงบทางจิตใจ คือ เป้าหมายสูงสุดของชีวิต แต่เรากลับใช้ชีวิตติดความสะดวกสบายหรือบริโภคนิยมแสดงว่าเรามีระบบความคิดที่ขัดแย้งในตัวเองทำให้ความเชื่อกับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตขัดแย้งกัน ถ้าไม่แก้ไขความขัดแย้งเช่นนี้ย่อมไม่มีชีวิตเราจะบรรลุเป้าหมายได้ (Phaitoon Phatyaing, 2008 : 2-4)

ประเภทของจริยศาสตร์

นักปรัชญา ได้แบ่งประเภทจริยศาสตร์เกณฑ์ตัดสินความประพฤติออกเป็น 3 ลักษณะ ตามประเด็นที่มุ่งศึกษา กล่าวคือ

1. อภจริยศาสตร์ (Meta-ethics) คือ จริยศาสตร์ที่แสวงหาความหมายของดี ชั่ว ถูก ผิด ว่าคืออะไร เป็นสิ่งที่มีอยู่จริงหรือเป็นสิ่งที่มนุษย์สมมติขึ้น หลักการทางจริยธรรมของมนุษย์ได้มาจากไหน มาจากเหตุผล ศรัทธา หรือปัญญา หลักการเหล่านั้นมีความเป็นจริงในตัวมันเอง เป็นเพียงข้อตกลงทางสังคม หรือเป็นการแสดงออกทางอารมณ์ของมนุษย์ คำตอบก็อาจจะเป็นว่าหลักการทางจริยธรรมเป็นผลของความจริงสากลบ้าง เจตจำนงของพระเจ้าบ้าง กฎเกณฑ์การใช้เหตุผลในการตัดสินทางจริยธรรมของมนุษย์บ้าง ซึ่งจัดเป็น 3 ทศนะหลัก คือ (1) ดี ชั่ว ถูก ผิด มีอยู่จริงอย่างเป็นภววิสัย (Objectivism) เป็นสิ่งที่แน่นอนตายตัว ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขของการเวลาและสถานที่ ไม่ขึ้นอยู่กับความเห็นของบุคคล หรือวัฒนธรรมทางสังคม และเป็นสิ่งสากลที่มนุษย์ทุกคน ทุกสังคม สามารถเข้าใจตรงกันได้ ยึดถือปฏิบัติร่วมกันได้ (2) ดี ชั่ว ถูก ผิด มีอยู่อย่างสัมพัทธ์ (Relativism)

เป็นข้อตกลงทางสังคมขึ้นอยู่กับความเห็นส่วนบุคคล และวัฒนธรรมทางสังคม ไม่แน่นอนตายตัวแปรเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของเวลาและสถานที่ ไม่ใช่สิ่งสากลที่ทุกคน ทุกสังคม จะสามารถเห็นตรงกันและยึดถือปฏิบัติร่วมกันได้ และ (3) ดี ชั่ว ถูก ผิด เป็นผลจากภาวะทางจิตวิทยา (Psychological Issues) คือ หลักการที่เราใช้ตัดสินการกระทำว่าดี หรือชั่ว ถูก หรือผิด มาจากข้อเท็จจริงทางจิตวิทยาของมนุษย์ เช่น ความเห็นแก่ตัว (Egoism) ที่เป็แรงจูงใจให้มนุษย์กระทำการทุกอย่างเพื่อประโยชน์ของตนเอง และการเห็นแก่ผู้อื่น (Altruist) ที่แสดงออกเป็นความเมตตากรุณาอันเป็นแรงจูงใจให้เราทำเพื่อผู้อื่น

2. จริยศาสตร์บรรทัดฐาน (Normative Ethics) ศึกษาเกี่ยวกับมาตรฐานที่กำหนดถูก ผิด ดี ชั่ว ที่เกี่ยวกับความประพฤติ และการกระทำของมนุษย์ เพื่อหาคำตอบว่าอย่างไรจึงเรียกว่ามีคุณธรรม มีเหตุผลอย่างไรจึงสรุปว่าการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นการกระทำที่ดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควร และมนุษย์มีสิทธิ และหน้าที่ทางศีลธรรมอย่างไร คำตอบที่ได้แบ่งเป็น 2 ทฤษฎี ดังนี้ (1) ทฤษฎีคุณธรรม (Virtue Theory) มุ่งวิเคราะห์คุณลักษณะประจำตัวของบุคคลมากกว่าการกระทำเฉพาะกรณี คือพิจารณาความมีคุณธรรมจากการเป็น (to be) ไม่ใช่การกระทำ (to do) ในสถานการณ์เฉพาะต่าง ๆ พื้นฐานการวิเคราะห์การมีคุณธรรมจึงยึดตัวผู้กระทำเป็นหลัก (Agent-Based) กล่าวคือ ถ้าตัวผู้กระทำเป็นคนดี หรือเป็นผู้มีคุณธรรมเป็นปกตินิสัยเขาจะยอมทำสิ่งที่ดี หรือทำสิ่งที่ถูกต้องเสมอ ชีวิตที่ดีคือชีวิตที่มีการตรวจสอบ มีคุณธรรมอยู่ในระบบระเบียบและมีความสุข สมดุล และ (2) ทฤษฎีหน้าที่ (Duty Theories) มุ่งวิเคราะห์ความถูกผิดทาง ไม่ใช่ดูที่การเป็น (to be) หรือดูว่าผู้กระทำเป็นคนอย่างไร แต่ให้ดูที่การกระทำ (to do) คือ ให้ดูว่าการกระทำของเขาในกรณีหรือสถานการณ์นั้นๆ เป็นอย่างไร ทฤษฎีนี้จึงมุ่งแสวงหาหลักการพื้นฐานของพันธะทางศีลธรรม (Moral Obligation) ของมนุษย์และหลักการดังกล่าวนี้เป็นหน้าที่ที่มนุษย์มีพันธะต้องปฏิบัติ

3. จริยศาสตร์ประยุกต์ (Applied Ethics) คือ ทฤษฎีทางจริยศาสตร์ที่นำหลักการของอภจริยศาสตร์และจริยศาสตร์บรรทัดฐานมาประยุกต์ใช้กับปัญหาต่างๆ ซึ่งมีหลายทฤษฎีในที่นี้ขอยกมาบางตัวอย่าง เช่น จริยศาสตร์การแพทย์ (Medical Ethics or Biomedical Ethics) ที่สนใจประเด็นทางจริยธรรมจากการประยุกต์ศาสตร์ทางชีววิทยาและทางการแพทย์ ประเด็นการอภิปรายคือเรื่องของชีวิตและความตาย ควรปฏิบัติอย่างไรในเรื่องดังกล่าว สิทธิของผู้ป่วย จรรยาบรรณของแพทย์ จริยศาสตร์ธุรกิจ (Business Ethics)

ประเด็นการศึกษา คือความสัมพันธ์ที่มีความเป็นธรรมระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้ประกอบธุรกิจต่อสังคมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม (Environment Ethics) ประเด็นสำคัญที่ศึกษาคือ มนุษย์มีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะบริโภคทรัพยากรธรรมชาติหรือไม่ สรรพสิ่งในธรรมชาติมีค่าในตัวเองหรือมีคุณค่าเพียงเพราะเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ ชีวิตอื่นในธรรมชาติมีสิทธิของตนเองหรือไม่ เช่น สัตว์มีสิทธิของสัตว์ (Animal Right) ซึ่งเป็นสิทธิโดยธรรมชาติหรือไม่ เป็นต้น (Phaitoon Phatyaing, 2008 : 9-10)

พุทธจริยศาสตร์

พุทธจริยศาสตร์ในพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลักการแห่งการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์เพื่อให้เกิดความสุข ความสงบในสังคมซึ่งเป็นพื้นฐานของมนุษย์ที่ควรทำ เพราะว่ามนุษย์ถูกเรียกว่าเป็นสัตว์ประเสริฐจึงต้องมีหลักการแห่งวิถีชีวิตที่ต่างจากสัตว์ประเภทอื่น หลักการดังกล่าวเรียกว่าคุณธรรม ศีลธรรมหรือจริยธรรม แต่โดยนัยแห่งความหมายแล้วก็คือจริยศาสตร์ หลักการแห่งความประพฤติหรือวิถีปฏิบัติของมนุษย์ นักปราชญ์ได้แบ่งลำดับความสำคัญของพุทธจริยศาสตร์ไว้เป็นขั้นตอน คือ

1. พุทธจริยศาสตร์ขั้นพื้นฐานหรือขั้นต้นเรียกว่าเป็นหลักการแห่งมนุษยธรรมที่ทุกคนจะต้องเว้นและต้องปฏิบัติ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน กล่าวคือ 1) เบญจศีลหรือศีล 5 หมายถึงธรรมชาติหรือกฎเกณฑ์ในการรักษากายวาจาให้เป็นปกติ ให้เรียบร้อย ให้มีระเบียบแบบแผนที่ดีงามซึ่งเป็นข้อปฏิบัติในการละเว้นจากการกระทำไม่ดี (ความชั่ว) 5 ประการ คือ (1) เว้นจากการปลงชีวิตสัตว์และเบียดเบียนสัตว์ทุกชนิดให้ตกไป (2) เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้ (3) เว้นจากการประพฤติดูหมิ่นในทางกามารมณ์ (4) เว้นจากการพูดเท็จพูดไม่เป็นความจริง (5) เว้นจากการดื่มน้ำเมาเสพของมีนเมาทุกประเภท (Thai Tipithka 11/33/90)

นอกจากหลักการให้เว้นหรือเป็นข้อห้ามแล้วยังมีหลักการที่ต้องปฏิบัติตามซึ่งเป็นหลักการคู่กันเรียกว่าเบญจธรรมหรือเบญจกัลยาณธรรม หมายถึงธรรมที่ดีงาม ธรรมที่ทำให้บุคคลให้เป็นคนสมบูรณ์ซึ่งเป็นธรรมที่ต้องประพฤติตามมี 5 ประการ คือ (1) เมตตากรุณา คือ ความรักปรารถนาให้เขามีความสุขและสงสารเขาอยากให้เขาพ้นจากทุกข์ (2) สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงหรือประกอบอาชีพในทางสุจริต (3) การมสังวร คือ การสำรวมในกาม มีสติรู้จักควบคุมตนเอง (4) สัจจะ คือ ความสัตย์ ความจริง ความซื่อตรง

มีความประพฤติไม่คดโกง (5) สติสัมปชัญญะ คือ การระลึกได้รู้สึกตัวเสมอและรู้จักยั้งคิด ระมัดระวังไม่ประมาทหมั้วเมาในกิจทั้งหลาย (PhraBrahmagunabhorn (P.A.Payutto), 2015 : 175)

2. พุทธจริยศาสตร์ชั้นกลางในข้อนี้หมายถึงหลักการในระดับกลางเป็นหลักการดำเนินวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมเพื่อให้เกิดความสุข ความสงบ เรียกว่าหลักการแห่งกุศลกรรมบถ หมายถึง ทางสร้างคุณดีหรือทางทำความดีเพื่อไปสู่ความสุข ความสงบ ซึ่งเป็นธรรมที่สมบูรณ์ที่มนุษย์ควรประพฤติ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท กล่าวคือ

1) การประพฤติดีทางกาย (กายสุจริต) 3 อย่าง คือ (1) เว้นจากการฆ่าการเบียดเบียนสัตว์ทุกประเภท มีแต่เมตตาความสงสารและช่วยเหลือเหล่าสัตว์ (2) เว้นจากการลักทรัพย์ไม่ถือเอาสิ่งของของผู้อื่นมิได้ให้ มีความเคารพในกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินของผู้อื่น (3) เว้นจากการประพฤติผิดในกามารมณ์ ไม่ตกอยู่ในอำนาจของตัณหา

2) ความประพฤติดีทางวาจา (วจีสุจริต) 4 อย่าง คือ (1) เว้นจากการพูดเท็จหรือพูดไม่เป็นจริงเพราะเหตุของตน ของผู้อื่นหรือเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ต่างๆ (2) เว้นจากการพูดส่อเสียดหรือพูดกระทบกระทั่งคนอื่น แต่ควรพูดเพื่อสมานคนที่แตกร้างให้กลับมาสมานสามัคคีสร้างไมตรีที่ดีต่อกัน (3) เว้นจากการพูดหยาบ พูดแต่คำสุภาพอ่อนหวานไพเราะต่อผู้ฟัง (4) เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อเหลวไหลไม่มีสาระ ควรพูดแต่คำสัตย์คำจริง มีเหตุผลมีสาระถูกต้องตามกาลเทศะ

3) การทำดีทางใจ (มโนสุจริต) 3 อย่าง คือ (1) ไม่อยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตน กล่าวคือไม่มีความโลภอยากได้ในสมบัติของผู้อื่น (2) ไม่มีจิตคิดร้ายหรือคิดอยากได้ดีกว่าคนอื่นโดยไม่ชอบธรรม มีแต่ความปรารถนาให้สรรพสัตว์ไม่มีเวรภัยต่อกัน มีแต่ความสุขความสงบ (3) ไม่มีความเห็นผิด มีแต่ความเห็นชอบ เช่น ทำดีต้องได้ดีและทำชั่วต้องได้ชั่ว

3. พุทธจริยศาสตร์ชั้นสูง ซึ่งหมายถึงหลักการปฏิบัติของมนุษย์เพื่อการบรรลุคุณธรรมชั้นสูงหรือหลักการปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากกิเลสเรียกว่า อริยมรรค กล่าวคือ ทางที่ประเสริฐ 8 ประการ

1) สัมมาทิฐิ มีความเห็นชอบ หมายถึงความรู้ในอริยสัจ ความรู้แจ้งในไตรลักษณ์หรือรู้ในกุศลกับอกุศลหรืออีกนัยหนึ่งความรู้แจ้งในปฏิจกสมุปบาท

2) สัมมาสังกัปปะ มีความดำริชอบ ได้แก่ เนกขัมมสังกัปปะ หมายถึง มีความดำริปลอดจากกาม ดำริในการเสียสละไม่ติดอยู่ในการที่ปรนเปรอสนองความอยากของตน อพ

ยาปาทสังกัปปะ มีความดำริในการพยาบาล มีความนึกคิดประกอบด้วยเมตตา ไม่ขัดเคืองหรือเพ่งมองในแง่ร้ายต่อคนใดคนหนึ่ง อวิหิงสาสังกัปปะ มีความดำริปลอดจากการเบียดเบียน ดำริที่ประกอบด้วยกรุณาไม่คิดร้ายหรือมุ่งทำลายผู้อื่น

3) สัมมาวาจา มีการเจรจาชอบ หมายถึง การประพฤติชอบในวจีสุจริต 4 อย่าง

4) สัมมากัมมันตะ มีการกระทำชอบ หมายถึง การประพฤติชอบในกายสุจริต

3 อย่าง

5) สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพหรือเลี้ยงชีวิตชอบ หมายถึงการเว้นจากมิจฉาชีพ 5 อย่าง กล่าวคือ (1) ค้าขายอาวุธ (2) ค้าขายมนุษย์ (3) ค้าขายสัตว์เพื่อนำไปฆ่า (4) ค้าขายน้ำเมาและ (5) ค้าขายยาพิษ

6) สัมมาวายามะ มีความพยายามชอบ หมายถึงมีความเพียรชอบ 4 อย่าง กล่าวคือ (1) เพียรระบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว (2) เพียรระวังยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นไม่ให้เกิดขึ้น (3) เพียรทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น (4) เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและเจริญยิ่งขึ้น

7) สัมมาสติ เพียรระลึกชอบ ได้แก่สติปฏิฐาน 4 ซึ่งหมายถึงที่ตั้งของสติหรือการตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริงในสิ่งนั้นที่มันเป็นของตนเอง กล่าวคือ การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิตและการตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม

8) สัมมาสมาธิ จิตตั้งมั่นชอบ ได้แก่ ฌาน 4 กล่าวคือ ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌานและจตุตถฌาน การบำเพ็ญสติและวิริยะก็จัดเป็นสมาธิ เปรียบได้กับความราบเรียบสงบนิ่งของน้ำมันในถ้วย ความคิดที่ราบเรียบก็เปรียบเหมือนพลังที่ปรับให้เสมอกันของกำลังม้าทั้ง 4 ตัว ที่สำหรับเทียมรถเรียกว่าสมาธิ นอกจากนี้ อริยมรรค สรุปลงในไตรสิกขา กล่าวคือ หลักการที่จะต้องปฏิบัติเพื่อฝึกหัดอบรมทางกาย วาจาและ จิตใจ เพื่อพัฒนาสติปัญญาให้สูงขึ้นจนสามารถบรรลุถึงโลกุตตรธรรม

จากพุทธจริยศาสตร์ดังกล่าวทำให้ทราบว่าพุทธจริยศาสตร์มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตายและมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีการพัฒนาตนอยู่ตลอดเวลาจึงสามารถพัฒนาตนได้ตามหลักการพุทธจริยศาสตร์เพื่อความสุขและความสงบในสังคม

บทสรุป

พุทธจริยศาสตร์เป็นดวงประทีปที่ส่องความประพฤติของมนุษย์และเป็นเกณฑ์ตัดสินความถูก-ผิด การควร-ไม่ควร นับว่ารากฐานของความสุข ความสงบในสังคม ที่แสดงออกมาจากพฤติกรรมของตน เพราะมนุษย์เป็นผู้ขับเคลื่อนทางสังคม เป็นวัฒนธรรมของสังคมและเป็นพฤติกรรมของสังคม ถ้ามนุษย์ในสังคมใดมีความประพฤติชอบในจริยธรรมอยู่ในครรลองของจริยศาสตร์ สังคมย่อมมีแต่ความสงบสุข ในทางตรงกันข้ามคนไร้จริยศาสตร์ขาดจริยธรรมสังคมนั้นก็ไม่มีความสุข ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าพุทธจริยศาสตร์จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่เป็นกรอบในการดูแลมนุษย์ ดูแลสังคมและสร้างความสุขให้แก่สังคม

องค์ความรู้ใหม่

ด้วยองค์ความรู้ตามนัยแห่งจริยศาสตร์ว่าด้วยมาตรฐานความประพฤติและการกระทำของคน ว่าด้วยเรื่องความถูก-ผิด, ควร-ไม่ควร เป็นต้น จึงมีความหมายกว้างกว่าศีลธรรม เพราะศีลธรรมวัดความประพฤติของคนได้เฉพาะทางกายกับวาจาเท่านั้นเมื่อเปรียบเทียบกับจริยศาสตร์ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์วัดความประพฤติของมนุษย์เข้าถึงจิตใจ แม้แต่วิถีชีวิตของมนุษย์ก็สามารถวัดได้ว่ามีคุณค่าอย่างไร จริยศาสตร์จึงมีคุณค่าเพื่อนำพาวิถีการปฏิบัติในชีวิตให้ดำเนินไปด้วยดีและถูกต้อง ดังนั้นผู้ประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธจริยศาสตร์จึงมีจุดหมายแห่งความสุข ความสงบสันติในสังคม แบ่งออกเป็น 2 ประการ

1. การประพฤติพุทธจริยศาสตร์เพื่อความสุข เพราะความสุขเป็นจุดมุ่งหมายของทุกชีวิตและความสุขนี้แยกออกเป็น (1) ความสุขส่วนตัว จัดว่าเป็นส่วนสำคัญของมนุษย์แต่ละคน เพราะทุกคนรักความสุขเกลียดทุกข์ด้วยกันทั้งหมด (2) ความสุขส่วนรวมหรือความสุขทั่วไป ความสุขประเภทนี้ความสุขที่เกิดขึ้นกับคนส่วนมาก เช่น การช่วยเหลือสังคม การสงเคราะห์สาธารณกุศล สาธารณประโยชน์ เป็นต้น

2. การประพฤติพุทธจริยศาสตร์เพื่อความหลุดพ้น ข้อนี้เป็นความสุขที่เป็นความสุขแท้ไม่เจือด้วยวัตถุนิยมใด เป็นความสุขที่เกิดขึ้นมาจากภายในจิตอย่างแท้จริง

References

- Boonme Thaenkaew. (2002). *Theravada Buddhist Philosophy*. Bangkok: Odeon Store Printing house.
- Chamna Phachue. (2000). *Ethics*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Printing house.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya. (1996). *Tipitaka of M.C.U.Version*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Printing house.
- Phrarajvoramuni (P.A.Payutto).(1986). *Buddhadhamma*. Bangkok: Dansuddha Printing house.
- PhraBrahmagunabhorn (P.A.Payutto). (2015). *Dictionary of Buddhism Vretion of Dhamma Collection*. Bangkok: S.R. Printing Mass Products.
- Phaitoon Phatyaiying. (2008). *Ethics*. Bangkok: Suan Dusit Rajabhat University.
- Royal Academy. (1989). *English – Thai philosophical dictionary*. Bangkok: Amarin Printing Group.
- Sanith Srisamdaeng. (1992). *Buddhis Philosophy*. Bangkok: Nelnara Printing house.
- Supatra Suparb. (1988). *Sociology*. Bangkok: Thaiwatthanaphanich Printing house.